

”ET AFSLUTTET HELE”

INFORMATIONSFORSTÅELSER I ILLUSTRERET TIDENDE 1859-1924.

■ LAURA SKOUVIG

Begivenhederne følger rask ovenpå hinanden; det er dagbladenes opgave ved hjælp af de opfindelser, som den menneskelige kløgt har udtænkt og gjort sig til alles ejendom, at gengive disse med den størst mulige hurtighed. Anderledes forholder det sig med et ugeblad. Taber dette noget med hensyn til nyhedernes friskhed, vinder det derved, at der indrømmes dette tid til at samle dagsbegivenhederne til et mere afsluttet hele.¹

Sådan skrev redaktionen i sin første henvendelse til læserne af det nye illustrerede ugemagasin, *Illustreret Tidende* (1859-1924), der udkom første gang i 1859. Bladet var et mediemæssigt nybrud i dansk sammenhæng og det især på grund af anvendelsen og kvaliteten af de anvendte illustrationer. Det rettede sig mod det dannede borgerskab i København og indeholdt udover kunst og litteratur også nyheder om politik, begivenheder i ind- og udland og videnskab. Selv om borgerskabet i 1800-tallets Danmark havde forskellige genrer til rådighed til håndtering af de nye former for information, der opstod i kølvandet på telegrafens og telegrambureauernes spredning af information om politiske nyheder og begivenheder hjemme- som udefra, mente redaktionen, at der var behov for et illustreret ugeblad.

Beskrivelsen af begivenhedernes hastige udvikling og pressens informationer om samme slog en lignende fornemmelse an af det fænomen, vi i dag omtaler som *information overload*, og som betegner en følelse af ikke at kunne styre, kontrollere og organisere information, fordi den kommer i uanede mængder og former og med accelererende hastighed. Oplevelsen af information overload er således langt fra ny, og den kan spores tilbage til antikkens lærde og i den tidlige moderne periode, som den amerikanske boghistoriker Ann Blair viser.² Med kun en egentlig udgivelse havde *Illustreret Tidende* tid til at filtrere og samle begivenhederne og på denne måde modvirke fornemmelsen af uoverskuelighed.

Redaktionens henvendelse til læserne kan ses som udtryk for det, som i retorisk genreteori defineres som ”a perceived social need for information”.³ Det-

1 *Illustreret Tidende* (herefter IT), 1 (1), 1859, s. 1. Der anvendes nutidig retskrivning.

2 Blair: *Too much*, s. 11-62.

3 Bazerman et al., 'Production of Information', s. 457.

te (forestillede) behov for information begrunder skabelsen af nye genrer, som igen definerer et rum for en bestemt form for information. Som retorisk handling er genren forankret i en retorisk situation. Denne retoriske situation ses som en konstruktion, der er udtryk for et objektiveret socialt behov.⁴

Den første redaktion af *Illustreret Tidende* påkaldte sig et generelt samfundsmæssigt opbrud, der i deres optik medførte en nødvendighed af at kunne navigere i den allestedsnærværende information, som aviserne viderebragte. Aviserne bidrog ikke til at skabe overblik, men snarere til at øge uoverskueligheden af information. *Illustreret Tidende* skulle være svar på dette forestillede behov for information, og gennem anvendelse af den mest moderne teknologi til illustrationer, xylografiet, og en række specifikke genrer skulle bladet samle trådene og skabe navigationsruter gennem den daglige nyhedsstrøm, som redaktionen forudsatte var læserne bekendt.⁵ Billederne skulle levendegøre tekstens ord ved at være præcise, akkurate og troværdige og dermed understøtte læsernes forståelse af det læste, så de bedre kunne "bevare [...] det i erindringen".⁶ Med perspektivet fra retorisk genreteori vil det sige, at redaktionen skabte et behov for formidling af information og for bestemte former for information. Med henvendelsen til de dannede kredse i det københavnske borgerskab blev det at holde sig informeret og at kunne håndtere mængderne af information en væsentlig egenskab for det dannede menneske.

Med udgangspunkt i retorisk genreteori skal jeg i denne artikel undersøge, hvordan de skiftende redaktioner forstod information, og hvordan disse forståelser kom til udtryk i *Illustreret Tidende*. Derfor skal jeg mere konkret undersøge, hvilken information *Illustreret Tidende* bragte, og hvordan information fik form og funktion gennem anvendelse af specifikke genrer. Inden for retorisk genreteori argumenteres der for, at netop genrer er med til at forme information forskelligt i forhold til, hvilket forestillet behov genren og information opstår af, responderer på og er med til at definere.⁷ Retorisk genreteori er således en løftestang til at undersøge, hvordan de forskellige redaktioner i løbet af bladets levetid tog forskellige strategier i brug afhængig af, hvad redaktionen ønskede at opnå med den formidlede information. Med andre ord: hvilke muligheder gav teksterne læserne for at kunne navigere i strømmen af information.

Retorisk genreteori tilvejebringer en teoretisk ramme, der kan bruges til at fokusere på konkrete tekster og deres genrer, og hvordan genrerne er med til at forme den information, som er repræsenteret i teksten.⁸ I denne forstand bliver genrer et knudepunkt mellem individuelle tekstskabere, tekstlæsere og deres

4 Miller, 'Genre as Social Action', s. 155.

5 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

6 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

7 Bazerman et al., 'Production of Information', s. 457.

8 Bazerman: 'The Production', s. 457.

omverden. Genrer er et orienteringsredskab for skribenter og læsere, der med genrerne kan navigere i teksternes forskellige informationslandskaber og derigennem skabe nye former for mening og viden – populært sagt: så gør tekster noget, og mennesker agerer på baggrund af tekster.⁹ Tekstens informationslandskab udgøres af objekter, aktører og begivenheder, der er rammesat på en bestemt måde i forhold til tid og sted. Det betyder, at hver genre inkluderer bestemte former for indhold.¹⁰ En genreanalyse fokuserer således på, hvordan genren former indholdet, snarere end den er en analyse af en teksts konkrete indhold.

Min analyse dækker *Illustreret Tidende* fra starten i 1859, til bladet gik ind i 1924. Dermed kan der i sagens natur kun blive tale om nedslag. Disse nedslag er valgt ud fra ønsket om at undersøge mulige skift i informationsstrategierne, men også ud fra hvordan genrerne medvirkede til at orientere læserne i den kaotiske informationsstrøm.¹¹

Fikspunkter for de konkrete nedslag fokuserer på, hvordan genrer som reportagen, listen og novellen formede information om begivenheder og politik på forskellige måder, og hvordan især illustrationerne blev inddraget i forbindelse med reportagen. Artiklen falder i tre dele: først introduceres *Illustreret Tidende* som borgerskabets dannede ugeblad med en præsentation af det genreunivers, som bladets redaktioner arbejdede med. Dernæst diskuteres, hvordan reportagen og billedet formede troværdig information som en dialog mellem tekst, billede og den kritiske læser. Endelig analyseres information om politiske nyheder som et eksempel på, hvordan forskellige genrer formede information forskelligt og dermed angav forskellige mulige veje mod overblik.

ILLUSTRERET TIDENDE – BORGERSKABETS UGEBLAD

Illustreret Tidende var en dansk udløber af en international udvikling, der talte illustrerede ugeblade i Europa og USA med *Illustrated London News* fra 1842 som det mest kendte.¹² De illustrerede tidender i Europa vidnede om, hvordan den ny-

9 Bazerman, 'Speech Acts', 309.

10 Bazerman: 'The Production', s. 457.

11 Mit empiriske korpus består af de første 10 numre af hver 10. årgang. Jeg har primært benyttet mig af de udgaver, som det Kongelige Bibliotek har. Da jeg indledningsvist benyttede mig af de eksemplarer, der findes på Rigsarkivet under Ritzaus Bureau (RA Ritzaus Bureau 1859-1881), er der en central inkonsekvens her: nemlig årgang 22 fra 1880-81. Da jeg her lokaliserede et af de forholdsvis få eksemplarer på en redaktionel refleksion over egen informationspraksis, har jeg valgt fortsat at inkludere denne årgang i udvalget. Endelig foretog jeg bevidst en gennemgang af sidste nummer fra 1924 med henblik på redaktionelle begrundelser for lukningen af bladet. IT's første nummer udkom 2/10 1859, hvorfor efterfølgende årgange først startede i oktober fremfor at følge kalenderåret. Princippet om, at årgangen startede i oktober, fraveg man en kort overgang – blandt andet i 1919 – hvorfor denne årgang bliver årgang 60 og starter januar 1919. Desuden praktiserede bladet en fortløbende nummerering i årgangene frem til et tidspunkt mellem 1880 og 1888. Her forlod man den fortsatte nummerering af numrene, hvorefter hver ny årgang startede med nr. 1.

12 Fausing, 'Borgerskabets billedgørelse', s. 191.

este teknologi i form af xylografiet (og senere i form af fotografiet) blev bragt i anvendelse og præsenteret som netop ny teknologi, der kunne bruges kommercielt.¹³ I Danmark havde der også tidligere været eksempler på illustrerede ugeblade, men de havde i højere grad fokuseret på det æstetiske og litterære område, hvor det nye ved *Illustreret Tidende* var et bredere indholdsmæssigt fundament.¹⁴ Bladet blev i begyndelsen udgivet af Forlagsbureauet, der var en sammenslutning af flere københavnske forlag. Den første redaktion (1859-1880) bestod af O.H. Delbanco (1821-1890), der blev efterfulgt af bl.a. P. Hansen (1840-1905) med C.C. Lose (1821-1892) som overgangsfigur og redaktør af billedstoffet. Fra Hansen og Lose ophørte som redaktører i 1884 og frem til 1908, hvor William Thulstrup (1866-1921) blev redaktør, var der flere forskellige redaktører. Thulstrup blev som redaktør på bladet frem til 1921.

Den tid, hvori *Illustreret Tidende* blev til, var præget af gennemgribende politiske, økonomiske, teknologiske, sociale og kulturelle forandringer. Den indledende frisættelse af den politiske debat med junigrundloven fulgtes af senere politiske kampe, hvilket gav et nyt rum for formidlingen af politiske nyheder.¹⁵ Teknologiske og organisatoriske landvindinger, der muliggjorde hastigere og billigere nyhedsformidling, foranledigede en oplevelse af en fragmenteret verden.¹⁶ Den tid, hvor bladet gik ind i 1924, var præget af et helt andet mediebillede med bl.a. omnibus-avisen som afgørende udfordring. Dertil kom fotografiets opkomst og dets langt billigere reproduktion. Dette muliggjorde, at også aviserne fra 1910'erne anvendte fotografier og dermed udvandede behovet for et illustreret ugeblad med politiske reportager.¹⁷ Fra 1880'erne kom der stigende konkurrence fra andre illustrerede ugeblade.¹⁸ Selvom bladene henvendte sig til forskellige læsersegmenter, kunne *Illustreret Tidende* i stadigt mindre grad markere sig. Vægtningen af forholdet mellem tekst og illustration angav forskelle bladene imellem. Redaktionen af *Illustreret Tidende* fastholdt, at dannelsen var forankret i læsning, medens fx *Illustreret Familiejournal* brugte illustrationerne mere intensivt og enkeltstående. Derved talte dette blad i højere grad til følelserne, hvilket kan ses som en forklaring på *Illustreret Tidendes* nedgang.¹⁹

13 Xylografiet var en videreudvikling og forfinelse af træsnittet med kobberstikkets finesser og redskaber til gravering. Xylografiet var dog væsentligt billigere end kobberstikket, da det blev skåret på (endestykker af) hårdt træ. Træ var naturligvis billigere og havde den fordel, at det kunne indgå sammen med typerne, der blev brugt til trykning. Xylografer specialiserede sig i forskellige dele (fx skygger), og denne arbejdsdeling medførte, at xylograferne kunne produceres hurtigere end tidligere set. Zerlang, 'Den illustrerede virkelighed', s. 172.

14 Klitgaard Povlsen: 'Det moderne', s. 180.

15 Lehrmann: 'Pressen, partierne og markedet', s. 188.

16 Lehrmann: 'Pressen, partierne og markedet', s. 198.

17 Lehrmann: 'Den daglige avis', s. 35.

18 Klitgaard Povlsen: 'Det moderne', s. 187.

19 Klitgaard Povlsen, 'Hele familiens blad', s. 79.

Forskellene mellem ugebladene var også indholdsmæssigt betinget. Som borgerskabets ugeblad sigtede de skiftende redaktioner af *Illustreret Tidende* mod at levere et indhold af høj kvalitet, som afspejlede borgerskabets dannelsesmæssige idealer om en bredt funderet viden inden for politik, kunst, litteratur, teater, musik og videnskab.²⁰ Netop borgerskabet opnåede i stigende grad et frirum, som kunne bruges på den adspredelse, som ugebladene bragte, i form af belærende såvel som underholdende læsning.²¹ Vægtningen af indholdet varierede, hvilket blandt andet reflekteredes i valget af genrer. Litteratur, kunst, teater og musik præsenteredes i små oversigtsskabende rubrikker, hvor en konkret begivenhed var i centrum (bogudgivelse, opførelse af bestemt stykke) eller med udgangspunkt i en konkret kunstner (skuespiller, billedhugger).²² Særligt teateranmeldelser selvstændiggjordes i større anmeldelser med æstetiske vurderinger af de forskellige forestillinger.²³ Genrer som rejsebeskrivelser, artikler om seværdigheder og små historiske afhandlinger formidlede bredden i bladets temaer og repræsenterede en forestilling om, at alt kunne leveres samlet i et blad.²⁴

BILLEDET AF BEGIVENHEDEN: REPORTAGEN SOM GENRE

Bladets første redaktion var fascineret af xylografiet og dets underholdningsmæssige værdi, samtidig med at dets betydning for aktualiteten og troværdigheden af de tekster, der bragte begivenhederne inden døre hos borgerskabet i København, blev fremhævet.²⁵ Illustrationerne blev markedsført som det store trækplaster og siden solgt eller bortloddet til abonnenterne.²⁶ Den engelske historiker Toni Weller har i en analyse af det engelske *Illustrated London News* understreget illustrationernes betydning for, at information blev en kulturel vare.²⁷ Selvom brugen af illustrationerne havde et klart kommercielt sigte, havde de også til hensigt at styrke formidlingen af autentisk viden i form af visuel information.²⁸ Det autentiske lå i xylografiets detaljerigdom og det forhold, at snittene ofte blev lavet efter originalskitser.²⁹ Ganske vist var kommercialiseringen af information som sådan ikke særegen for 1800-tallet, men kan spores til antikkens Rom.³⁰ Illustrationerne var en international handelsvare – eller udvekslingsvare, og *Illustreret Tidende* deltog i denne udveksling først med xylografiernes klichéer, og senere indgik bladet i markedet for fotografier, der blev forhandlet på kryds og

20 IT 1 (1), 1859, s. 1.

21 Fausing, 'Borgerskabets billedgørelse', s. 199 og IT, 1 (1), 1859, s. 1.

22 Se f.eks. IT 1 (6), 1859, s. 52.

23 Eksempel på en rubrik-anmeldelse se IT, 30 (1), 1888, s. 8 og IT, 20 (994), 1878, s. 20.

24 IT, 1 (2), s. 9 og IT, 22 (1104), 1880, s. 87-89 samt IT, 20 (997), 1878, s. 54-55.

25 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

26 IT, 40 (3), 1898, s. 40.

27 Weller: *The Victorians*, 97-117.

28 Weller, *The Victorians*, 87-121.

29 Se f.eks. IT, 20 (997), 1878, s. 53-54.

30 Burke, *Social History*, 150.

tværs gennem professionelle billedagenturer.³¹ Bladet var desuden gennemsyret af reproduktioner af kendte (og mindre kendte) kunstværker med og uden ledsagende tekst. Gennem kommentarer – eller som led i egentlige udstillings anmeldelser – kommenterede bladets skribenter den pågældende kunstner, klassificerede hans stil og bidrag til kunsten.³² Denne ”tekniske reproduktion” (med lån fra Walter Benjamin) muliggjorde, at almindelige mennesker fik adgang til kunsten, som ellers var forbeholdt et snævrere segment.³³

I en dansk sammenhæng har Bent Fausing diskuteret sammenhængen mellem tekst og billeder i bladet og argumenteret for, at billederne – og dermed bladet – var en del af borgerskabets magtdemonstration over for de øvrige klasser i samfundet.³⁴ I min analyse af reportagen som genre er det ikke illustrationernes symbolske indhold, der er omdrejningspunktet, men hvordan de sammen med teksten udformede billedreportagen som genre med henblik på at skabe en for samtiden troværdig information. Reportagen som den genre, hvor nyheder og begivenheder behandlede fremfor blot at refereres, var endnu under udformning i dagspressen.³⁵ I *Illustreret Tidende* skulle billedreportagen blive en central genre, hvor drama, troværdighed og aktualitet var fundamentale objekter, der vægtedes mod hinanden. Illustrationerne skulle bruges til at dokumentere og styrke tekstens troværdighed ved fremstillingen af en konkret begivenhed.³⁶ Fausing peger på, at xylografiet fik status som den objektive og neutrale videreformidler af konkrete hændelser.³⁷

Illustrationernes funktion var blandt andet at skabe et umiddelbart indtryk af virkelighedens drama. I en beretning om en naturkatastrofe i Schweiz i 1868 dominerede billedet over en dobbeltside, medens selve teksten kunne rummes på knap en spalte.³⁸ Det dramatiske billede ville ubetinget påkalde sig læsernes opmærksomhed med sin syndflodslignende karakter. Men – blev det fremhævet i teksten – her var ikke tale om en kunstners tolkning af begivenheden med vandmasser, der var ved at opsluge land, kreaturer og mennesker. I stedet fremhævede teksten, at billedet viste en konkret situation på en bestemt geografisk lokalitet og understregede dermed billedets aktualitet og troværdighed. Tekstens informationslandskab formedes indledningsvist af centrale objekter, som var faktuelle betragtninger om områdets geografi, bjergpassenes flora, beskaffenhed og historiske betydning. Alt dette måtte læserne vide noget om for at kunne forstå katastrofens omfang. Katastrofens forløb, omfang og dens konsekvenser i form af

31 IT, 22 (1099), 1880, s. 34 og IT, 60 (2), 1919, s. 23.

32 Se f.eks. IT, 22 (1100), 1880, s. 46. IT, 40 (3), 1898, s. 46-47.

33 Klitgaard-Povlsen: 'Det moderne', s. 182.

34 Fausing: 'Borgerskabets billedgørelse', 215.

35 Lehrmann: 'Pressen, partierne og markedet', s. 192.

36 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

37 Fausing: 'Borgerskabets billedgørelse', s. 214.

38 IT, 10 (476), 1868, s. 47-48.

ødelagt infrastruktur, tab af menneskeliv og en truende hungersnød pga. ødelagt høst formidledes kort og koncist. Billedets fængende drama, oversvømmelsen, var tekstens dominerende begivenhed, hvor de uanede mængder af regn nærmest blev til en aktør. Skulle læserne efterfølgende være i tvivl om, hvordan de skulle forholde sig til gruen og elendigheden i vandmasserne, afsluttedes reportagen med en tolkning af begivenheden: "Det er et billede af menneskelivets bitre kampe, vi her har udfoldet."³⁹

Den aktive inddragelse af illustrationer omfattede ikke kun dramatiske fremstillinger af konkrete begivenheder, men også illustrationer af forskellige typer som kort og prospekter. Da landarbejderne på Skt. Croix gjorde oprør i 1878, fulgte *Illustreret Tidende* det gennem et par numre. Reportagen fra den 13. oktober 1878 indeholdt udover selve teksten et prospekt (over hovedbyen Frederiksted på Skt. Croix) samt et kort over øen. Tekstens genremæssige rammesætning af tid og sted var særdeles konkret. Indledningsvist betonedede forfatteren illustrationens manglende tidsmæssige samtidighed med begivenheden, hvilket diskret understregede oprørets drama, hvor hovedbyen var blevet ødelagt: "Det er fra vor fjerneste koloni, fra Skt. Croix, at *Illustreret Tidende* i dag bringer et billede, nemlig af byen Frederikssted, ikke som den er, men som den var for nogle få dage siden".⁴⁰ Den tidsmæssige afstand mellem begivenheden, illustrationen og læseren forsøgte forfatteren at nedbryde ved at pointere illustrationernes troværdighed og aktualitet bl.a. ved i en senere reportage at understrege tegnerens tilstedeværelse og direkte adgang til motivet.⁴¹ Efter overvejelserne over forskydningen i tid fortsatte teksten med en geografisk indkredsning og beskrivelse af byen og øen samt en historisk udredning af det, som forfatteren (på grund af mangel på egentlige informationer) formodede måtte være årsagen til oprøret. Aktørerne i teksten var således ikke kun de stridende parter på Skt. Croix og øvrigheden, men ligeså meget tekstens forfatter og den danske presse.⁴² I et senere nummer var grundlaget for at behandle oprøret blevet sikrere forankret i informationer fra øen. Reportagens fokus var derfor det aktuelle hændelsesforløb, hvis drama udpensledes i både ord og billede. Om billedet blev det fremhævet, at det var efter en originalskitse.⁴³ Reportagerne om oprøret på Skt. Croix demonstrerede redaktionens ønske om, at illustrationerne skulle styrke forståelsen af det læste – og dermed af verden.

I disse to eksempler på billedreportager er det tydeligt, at den visuelle information var ligeså nødvendig som tekstens information. Desuden pegede opbyg-

39 IT, 10 (476), 1868, s. 48.

40 IT, 20 (994), 1878, s. 13-14 samt s. 17 (forkortet).

41 IT, 20 (995), 1878, s. 28.

42 IT, 20 (994), 1878, s. 14.

43 IT, 20 (997), 1878, s. 53-54.

ningen af teksten i begge eksempler på en central forestilling om, at en enkelt begivenhed ikke kunne forstås uden en geografisk og historisk sammenhæng.

Forholdet mellem tekst og billede var dialogisk, om end der fandtes forskellige strategier i forhold til, om billedet var det centrale, eller om teksten var det. Uanset vægtningen måtte der tekst til at forklare og rammesætte billederne, og tekstens brug af og reference til illustrationerne betonedes disses troværdighed og aktualitet og styrkede derved tekstens troværdighed.

Redaktionsskiftet i 1880 førte til en forskydning i den oprindelige vægtning af teksten som den bærende kilde til information. Den nye redaktion i 1880 betonedede, at bladet var en illustreret krønike, der udgjordes af det, samtiden fandt væsentligt. Bladet skulle "give billedets kommentar til ugens begivenheder".⁴⁴ Forudsætningen var, at læserne kendte til begivenhederne i dagspressen, således at den sparede plads kunne bruges til artikler med nyt indhold. Her kan identificeres en anden retorisk situation, hvor bladets opgave nærmest bestemmes af en forestilling om, hvad der er populært. Samtidig skulle bladet ikke gentage eksisterende viden, men udvide læsernes blik og åbne mod nye horisonter. Fra 1880 frem til 1908 var illustrationerne bærende, medens teksten kun skulle indeholde de fakta, der var nødvendige for at genopfriske læsernes hukommelse.⁴⁵ Helt konkret skete det ved, at billedteksterne blev samlet i en rubrik sidst i nummeret med titlen "Til illustrationerne."⁴⁶

Trods fremhævelsen af illustrationernes objektivitet, realisme og aktualitet viste teksten om Skt. Croix, hvordan læserne blev gjort opmærksom på også at forholde sig kritisk til dem. Kvaliteten var forankret i originaliteten – oprindelsen – som gav troværdighed. Den nye redaktion i 1908 var således optaget af at genetablere tilliden til illustrationernes originalitet og kvalitet. Det skærpede syn på kvalitet kunne tilsyneladende ikke forenes med den tidligere anvendte bortlodning af illustrationerne.⁴⁷ Bortlodningen udtrykte på sin vis den endelige kommerialisering af illustrationerne, hvilket nærmest modarbejdede den ophøjede status af dokumentation, som de første redaktioner havde tillagt illustrationerne som visuel information. Den nye 1908-redaktion ville samtidig udfordre læsernes forståelse af fotografiets informationsstatus ved at bringe amatørfotografier. Disse var ikke tænkt som dokumentation, men udforskede de kunstneriske muligheder i fotografiet i form af motivvalg, belysning og filtre. Redaktionen begrundede primært dette med, at danske amatørfotografer havde markeret sig internationalt, men nærmest var ukendte for den bredere almenhed i Danmark.⁴⁸ På denne måde blev det markeret, at bladet stadig var et moderne, internationalt

44 IT, 22 (1097), 1880, s. 10.

45 IT, 22 (1097), 1880, s. 10.

46 Se f.eks. IT, 22 (1097), 1880, s. 10 og efterfølgende numre.

47 IT, 50 (1), 1908, upag.

48 IT, 50 (4), 1908, s. 39.

orienteret blad i pagt med tidsånden, hvilket blev understreget af, at redaktionen betegnede bladets rolle som tolk i denne nye måde at se fotografiet på.⁴⁹

”DEN FORLØBNE UGES HOVEDNYHEDER”

I dette afsnit fokuserer jeg på, hvordan de forskellige redaktioner af *Illustreret Tidende* forestillede sig at skabe overblik i den hastige nyhedsstrøm, som dagspressen leverede. Hvilke genrer inddrog de, og hvordan spillede tekst og billede sammen? Dækningen af det politiske område rummede både en stabilisering og forandring over tid. I begge tilfælde var omdrejningspunktet en vurdering af, om overblikket bedst blev skabt gennem listen som genre eller ved at udvælge og gå i dybden med særligt væsentlige politiske emner i en reportage. Ud fra en genre-teoretisk betragtning rettedes de to genrer mod to forskellige informationslandskaber og tilbød dermed vidt forskellige forståelser af information.

Til belysning af de skiftende redaktioners tilgange til dækningen af den politiske information findes den første redaktions henvendelse til læserne samt en programerklæring fra den nytiltrædende redaktion i 1908.⁵⁰ Fælles for begge var, hvordan forholdet til dagspressens løbende dækning af politisk information skulle håndteres, om end forudsætningerne var forskellige. Hvor dagspressen i 1859 endnu primært videreformidlede det politiske stof ubearbejdet eller som avisens meningstilkendegivelser, stod den nye redaktion i 1908 over for aviser med højere grad af reportager ikke blot om politik, men også om de områder som bladet traditionelt havde dækket.⁵¹ I henvendelsen til læserne i det første nummer formulerede redaktionen arbejdsdelingen på en måde, så ugebladet hævdedes over den daglige nyhedsstrøm. Dagspressen skulle gengive de daglige politiske begivenheder med udgangspunkt i den hastighed, hvormed de kom, medens *Illustreret Tidende* som ugeblad ville samle begivenhederne og levere ”et politisk overblik over ind- og udlandet tilligemed en kort fremstilling af, hvad der har tildraget sig i de forskellige lande”.⁵² Til dette formål havde redaktionen indgået aftaler med flere skribenter, som var navnløse eller skrev under pseudonym, for kun redaktionen skulle stå som ansvarlig for bladets indhold.⁵³ Dermed var der ikke tale om individuelle holdninger, og redaktionen kunne på denne måde garantere, at bladet i sig selv udtrykte en helhed.

Med fire-pressens konsolidering var denne arbejdsdeling effektiv frem til begyndelsen af 1900-tallet, hvor udviklingen af omnibus-avisen udfordrede *Illustreret Tidende*. Nu var der ikke længere tale om en arbejdsdeling, men en mulig kon-

49 IT, 50 (4), 1908, s. 39.

50 IT, 1 (1), 1859, s. 1 samt IT, 50 (1), 1908, upag. Redaktionen i 1908 udtrykte selv, at der var tale om et program for fremtiden.

51 Lehrmann, 'Pressen, partierne og markedet', s. 192 samt Lehrmann, 'Den daglige avis', s. 40ff.

52 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

53 IT, 1 (1), 1859, s. 1.

kurrence med dagspressen, som *Illustreret Tidende* ifølge redaktionen holdt sig uden for ved at koble aktualiteten med begivenheder af "blivende betydning".⁵⁴ Denne nye retoriske situation skærpede behovet for en modernisering af bladet, og den nye redaktion i 1908 ønskede at balancere mellem behovet for modernisering og en bibeholdelse af bladets position blandt læserne. Den indholdsmæssige bredde, som blev etableret i 1859, blev bibeholdt, ligesom kvaliteten skulle fortsættes. Det moderne lå i at gøre bladet til "et hjemsted for mænd, der her måtte ønske at fremsætte en afklaret mening, for hvilken de borger med deres navn. Med andre ord: vi ønsker at gøre bladet til et forum for det frie ord",⁵⁵ samtidig med at dets påberåbte upartiske og apolitiske grundlag stod uforandret. Det er uklart, om dette var en invitation til bladets læsere om også at deltage med deres meninger. Men uanset hvem opfordringen gjaldt, så måtte forfatterne til eventuelle holdninger og fortolkninger nu træde frem for læserne med deres navn. Dermed udvidede redaktionen synet på information. Information var ikke længere kun et spørgsmål om neutralt at skabe overblik over begivenheder og politik, men nu også udtryk for en personlig fortolkning og vurdering.

Balancen mellem det nøgternt registrerende overblik og den vurderende og udvælgende fordybelse fandtes fra de første årgange af bladet. For selvom overblikket havde den forløbne uges hovedbegivenheder som tema, så måtte det medføre et udvalg af, hvad der var den forløbne uges hovednyheder i dagspressen.⁵⁶ En genre, der traditionelt skaber overblik, er listen. Tids- og stedrammen for listerne i *Illustreret Tidende* præsenteredes i overskrifter som "ugens politiske nyheder" og en skelnen mellem indenlandske og udenlandske nyheder. Den indenlandske liste havde primært fokus på begivenheden – fx opførelsen af et nyt statsfængsel i Vridsløselille og udvidelsen af Helsingør Havn, eller på aktørerne, som fx rigsdag og ministre – og havde form af mindre, referattunge notitser uden tegn på nogen synlig prioritering.⁵⁷ Overblikket over de udenlandske nyheder koncentrerede sig om det geografiske med fokus på de centrale europæiske lande.⁵⁸ Disse lister over udenlandske nyheder kan ses som et ekko af de første avisers form af rene meddelelser, der vægtede nyhedens herkomst, uden kommentarer eller ræsonnementer.⁵⁹ I relation til dagspressens dækning kan *Illustreret Tidendes* overblik således forstås som et informativt kondensat.

Kondensatet suppleredes som nævnt ved visse længere udredninger af politiske tildragelser. Efter hovedoverskriften "udlandet" havde redaktøren i 1859 en spalte med en uddybet behandling af en række af ugens udlandsnyheder. Her le-

54 IT, 50 (1), 1908, upag.

55 IT, 50 (1), 1908, upag.

56 IT, 1 (4), 1859, s. 31.

57 Se f.eks IT, 10 (479), 1868, s. 6-7, samt IT 1 (4), 1859, s. 30.

58 Dette inkluderede ikke kun politiske nyheder, men et bredere felt af begivenheder. IT, 1 (4), 1859, s. 34.

59 Lehrmann, 'Avisernes', s. 87-89.

verede forfatteren sine konkrete vurderinger af først, hvad der var hovednyhederne og dernæst af de involverede aktørers handlinger. De ”righoldige kendsgerninger, hvormed en videbegærlig samtid kan beskæftige sig”,⁶⁰ var omfattende, hvorfor forfatteren undskyldte at have sorteret i de foreliggende fakta. Sorteringen udtrykte netop en prioritering, vurdering og udvælgelse blandt mængden af politiske nyheder, men grundlaget for udvælgelsen præsenteredes ikke. Forfatterens undskyldning for denne sortering er særligt interessant, for her udstak bladet en anderledes kurs i forhold til dagspressen med henblik på at skabe et overblik, om end den ikke umiddelbart blev fulgt op i senere numre. Listerne vægtede konkrete kendsgerninger og oplysninger, men det forekommer ganske centralt, at redaktionen tilvejebragte overblikket for læserne ved at tolke og vurdere kendsgerningerne.

Disse overblik over den politiske situation i Europa (med afstikkere til USA, Kina og Japan) og Danmark var rent tekstbaserede, men illustrationer kunne supplere rubrikken om ugens politik, hvilket også kunne ske ved inddragelse af andre genrer som fx biografien. Oprøret i Spanien i 1868 omtales i listen over ugens politiske nyheder og formidledes derudover gennem illustrationer af udvalgte dramatiske episoder (som fx hejsningen af oprørsflaget i Madrid) og biografier om både den spanske dronning og den spanske konseilspræsident.⁶¹ I 1878-numrene var den faste rubrik om ugens (udenlandske) politik erstattet af længere baggrundsreportager. Fokus synes at have været på de mere dramatiske begivenheder som krig og oprør (se ovenfor om Skt. Croix). Krigen i Afghanistan blev præsenteret visuelt, hvor blikfanget især var de fremmedartede krigere, medens teksten med en indledende reference til et konkret slag hurtigt gik over til at beskrive området og dets befolkning.⁶² Den politiske information kunne ikke længe blot præsenteres som kortfattede, ukommenterede overblikslister, men måtte koncentreres i udvalgte nedslag, der så til gengæld behandlede bredere aspekter af den konkrete begivenhed.

Et følsomt politisk emne som Sønderjyllands stilling efter 1. Verdenskrig kaldte på stillingtagen og holdninger og udfordrede redaktionens 1908-udmelding om et upolitisk og upartisk standpunkt. Men netop i behandlingen af det sønderjyske spørgsmål udlevede redaktionen sit programskrift fra 1908 om at lade meninger komme til udtryk i bladet og indfrie det forandrede syn på information. *Illustreret Tidende* bød i denne sammenhæng ikke på egentlige udredninger af de politiske diskussioner, men indsatsen samlede sig om de følelsesmæssige aspekter, hvilket krævede en helt anden genre. Novellen ”Et moderhjerter. En lille solskinshistorie fra krigens tid” af Viggo J. von Holstein Rathlou handlede om (med

60 IT, 1 (4), 1859, s. 31. Kendsgerningerne var Villafranca-freden (11. juni 1859), forhandlinger mellem Marokko og Spanien og en tale af den Sachsen-Coburgske udenrigsminister.

61 Se f.eks. IT, 10 (474), 1868, s. 27-28 og 30.

62 IT, 20 (995), 1878, s. 29, 30 og 32.

baggrund i en amerikansk evakuering af indbyggere i Tallinn i 1919) en dansk moders beslutning om at efterlade to af sine voksne sønner hos de revolutionære grupperinger. Tre børn havde hun fået med ombord, da muligheden for at redde de to sidste bød sig. Moderen afviste denne mulighed. Hun betragtede allerede de to som døde, da de i længere tid havde levet væk fra den øvrige familie og indgået under det revolutionære herredømmes system.⁶³

Novellen vakte forargelse – til redaktørens store tilfredshed – men han måtte i det efterfølgende nummer rykke ud med en fortolkning og senere en politisk leder.⁶⁴ Moderen skulle tolkes som den danske regering, og de to efterladte sønner repræsenterede regeringens politik om grænsedragningen. Novellens budskab drejede sig netop om det forkastelige i ikke at ville kæmpe for at få alle danske hjem til moderlandet.⁶⁵ I sin essens var novellen en harmdirrende kritik af den af regeringen førte politik iklædt novellens æstetiske form. Den forargelse, som læserne havde givet udtryk for, skulle ifølge Thulstrup rettes det rigtige sted hen – mod regeringen. Danskheden, nationalfølelsen og harmen over regeringens politik rummede information, der ikke lige så virkningsfuldt kunne rummes i reportager eller med fotografier, men måtte filtreres æstetisk. På sin vis udtrykte novellen et kondensat af de centrale politiske begivenheder i 1919, og med sit budskab om det sønderjyske spørgsmål virkeliggjorde den traditionen for at skabe overblik: der var kun ét politisk emne at tage stilling til for den dannede læser af *Illustreret Tidende*. Men synet på information var radikalt anderledes, da der her ikke var tale om kendsgerninger, der skulle vægtes og vurderes rationelt. Redaktionen måtte håndfast lave en analyse og en fortolkning af bladets indhold. Information var dermed ikke kun et spørgsmål om det væsentlige og mindre væsentlige, men også et spørgsmål om hvad der var rigtigt og forkert.

ILLUSTRERET TIDENDE SOM INFORMATIONSTRUKTUR – EN AFRUNDING
Illustreret Tidende eksisterede i ca. 65 år som borgerskabets dannede ugeblad. Det var primært illustrationerne, der tegnede bladet overfor dets læsere, men også teksternes indhold havde en vis betydning. I sin levetid rummede bladet en lang række forskellige genrer, der var medvirkende til at skabe genkendelighed og struktur i bladet for læserne. Af disse var registre og indholdsfortegnelser særligt væsentlige, men ganske undselige. Ikke desto mindre er de genremæssigt på samme tid de mest stabile og de mest foranderlige. Fx indeholdt hver ny årgang et register over den gamle årgang, som det var muligt at købe indbundet.⁶⁶ Både registret og muligheden for indbinding viste, at bladet netop repræsenterede et overblik og stabil viden, som det var værd at bevare. Registret var tilbagevenden-

63 IT, 60 (1), 1919, s. 6-8.

64 IT, 60 (2), 1919, s. 27 og IT, 60 (3), 1919, s. 30.

65 IT, 60 (2), 1919, s. 27.

66 Se IT 10 (471), s. 8 for reklame for en indbundet udgave.

de, men samtidig ændrede systematikken sig fra en emneopdeling og underopdeling efter sidetal til en fuldstændig alfabetisering. Selv ud fra registret ses betydningen af illustrationerne, da disse konsekvent var ligestillet med teksterne.

Indholdsfortegnelsen var fra den første årgang placeret som det første tekstindslag under titelbladet, men flyttedes i 1888 til bagsiden blandt bekendtgørelserne (reklamer) og de kortere notitser.⁶⁷ Indholdsfortegnelsens centrale genre-mæssige træk var naturligt kædet til indholdet i form af teksternes overskrifter. I 1878 inkluderede indholdsfortegnelsen også en oversigt over illustrationerne og i nogle årgange deres genrer (prospekter, portrætter eller blot billeder).⁶⁸ I 1888 opdeltes indholdsfortegnelsen mellem tekst og billede, hvorved billedernes betydning i bladet betonedes. Med årgang 60 i 1919 fandtes der ikke længere en indholdsfortegnelse til hvert nummer. Betød dette en forandring i redaktionens syn på bladets funktion og indhold, hvor det centrale ikke længere skulle være at skabe overblik og struktur? Verdenskrigens følger og det sønderjyske spørgsmål havde ledt redaktionen frem mod et stærkere holdningspræget blad, hvor forståelsen af information forandredes fra faktuelle overblik til følelsesmæssige tolkninger, der fremkom i noveller og i ledere.⁶⁹ Denne ændrede profil medførte, at *Illustreret Tidende* blev et ugeblad på lige fod med de øvrige ugeblade, dog med en indholdsmæssig ambition, som bestyrelsen i 1924 erkendte ikke længere at kunne leve op til.⁷⁰

Den første redaktion så *Illustreret Tidende* som en modvægt til den hastighed, hvormed især information om politik og begivenheder blev videregivet i dagspressen. Den ugentlige udgivelse muliggjorde en filtrering af begivenhederne og ikke mindst udfærdigelsen af illustrationer, der skærpede opmærksomheden i endnu højere grad mod et endnu snævrere udvalg af begivenheder. Ugebladets mission var at nedsætte farten samtidig med, at læserne skulle have fakta og konkrete oplysninger. Reportagen som genre fokuserede på at rammesætte de viderebragte oplysninger som faktuelle og troværdige ved at inddrage en generel geografisk, botanisk og historisk viden. Denne rammesætning mindskede det løsrevne og usammenhængende indtryk, som aviserne efterlod, til fordel for et rationelt overblik over fakta.

Troen på illustrationens nøgterne, troværdige og objektive beskrivelse af konkrete begivenheder var central i de henvendelser, som redaktionerne i 1859, 1880 og i 1908 foretog til læserne. Praksis på bladet viste dog, at illustrationerne også kunne være forældede eller – som amatørfotografiet viste – ikke så simpelt kunne accepteres som et troværdigt øjenvidne. Amatørfotografiet blev ganske

67 Se f.eks. IT, 1 (2), 1859, s. 9 og IT, 30 (1), fra 1888, s. 11.

68 IT, 20 (996), 1878, s. 37.

69 For ledere se f.eks. IT 60 (3), s. 30.

70 IT, 65 (51-52), 1924, s. 795. Den sidste årgang blev udgivet af bestyrelsen til bevarelsen af *Illustreret Tidende*.

vist introduceret som noget ganske andet end det dokumentariske fotografi eller den dokumentariske illustration og som noget, der krævede en ganske særlig indsats fra bladets side for at forklare læserne.

Forandringerne i mediebilledet i begyndelsen af 1900-tallet ændrede rationalet for et illustreret ugeblad. Informationsstrømmenes hastighed var givet ikke blevet langsommere – snarere tværtimod – og omnibusavisen kan ses som et udtryk for, at også aviserne genremæssigt søgte at sortere og prioritere for deres læsere i nyhedsstrømmene. Den nye redaktion kunne endnu i 1908 hævde en særstatus ved at markere sit apolitiske og neutrale ståsted og understrege muligheden for at opnå det store overblik over verdenens begivenheder. Samtidig åbnede denne redaktion for en radikalt anderledes forståelse af, at det at kunne navigere i informationsstrømmene snarere skulle søges i evnen til at tage stilling, og at information om andres holdninger kunne hjælpe med dette. Dermed mistede bladet indholdsmæssigt kant til aviserne, der nu også tog fotografier i anvendelse. Da bladet gik ind i 1924, havde det således hverken genremæssigt eller illustrativt noget andet at byde på end de øvrige medier på markedet.

LITTERATUR

- Bazerman, Charles, Joseph Little and Teri Chavkin: 'The production of information for gendered activity spaces: informational motives and consequences of the environmental impact statement', *Written Communication*, 20 (4), 2003, 455-477.
- Bazerman, Charles: 'Speech Acts, Genres, and Activity Systems: How Texts Organize Activity and People'. I Charles Bazerman and Paul Prior (Eds.), *What Writing Does and how It Does It. An Introduction to Analyzing Texts and Textual Practices*. London: Lawrence Erlbaum, 2004, 309-339.
- Blair, Ann M.: *Too Much to Know. Managing Scholarly Information before the Modern Age*. New Haven: Yale University Press, 2010.
- Burke, Peter: *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot*. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Fausing, Bent: 'Borgerskabets billedgørelse af samfundet. *Illustreret Tidendes* xylografer.' I Bent Fausing og Peter Larsen: *Visuel Kommunikation*, bd. 2. København: Medusa 1980, s. 188-216.
- Illustreret Tidende, København: Forlagsbureauet, 1859-1924.
- Klitgaard Povlsen, Karen: 'Det moderne gennembruds billedblade.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 1. *Mediernes forhistorie og 1840-1880*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 176-187.
- Klitgaard Povlsen, Karen: 'Hele familiens blad.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 2. *1880-1920 og 1920-1960*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 67-91.
- Lehrmann, Ulrik: 'Avisernes offentlige mening.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 1. *Mediernes forhistorie og 1840-1880*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 69-90.
- Lehrmann, Ulrik: 'Den daglige avis.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 2. *1880-1920 og 1920-1960*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 16-50.
- Lehrmann, Ulrik: 'Pressen, partierne og markedet.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 1. *Mediernes forhistorie og 1840-1880*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 188-215.
- Miller, Carolyn: 'Genre as Social Action', *Quarterly Journal of Speech*, 70, 1984, 161-167.
- Weller, Toni: *The Victorians and information. A social and cultural history*. Saarbrücken: VDM Verlag, 2009.

Zerlang, Martin: 'Den illustrerede virkelighed.' I Klaus Bruhn Jensen: *Dansk Mediehistorie* bd. 1. *Mediernes forhistorie og 1840-1880*, København: Samfundslitteratur 2001, s. 159-175.

LAURA SKOUVIG

LEKTOR

IVA, KØBENHAVNS UNIVERSITET

EMAIL: LAURA.SKOUVIG@HUM.KU.DK

ABSTRACT

Laura Skouvig: A comprehensive view: Conceptions of information in the Danish *Illustrated News*, 1859-1924.

With a starting point in rhetorical genre theory the author investigates in this article how different editors of the *Illustrated News* understood information and how these different understandings were expressed in the magazine. The *Illustrated News* was a Danish equivalent to e.g. the *Illustrated London News* and appeared between 1859-1924 – a period that witnessed many changes in the media landscape in Denmark. The first editors invoked an understanding of a maelstrom of news and events that left readers lacking a broad view of the daily news. The advantage of the weekly magazine according to the formulation of the editors was to construct a comprehensive view. With this a perceived need for information was created: that it was possible to give an overview over the rapidly changing news and events by communicating information and by using illustrations. Inspired by rhetorical genre theory the author analyses genres as the emergent genre of the pictorial coverage and how political information was shaped by different genres as the list and the short story. The article presents ruptures between an understanding of information as neutral facts, an understanding of information as expressing personal opinions and an understanding of information as emotional interpretations.